

ցել աշխարհիս երեսումը այն ժամանակից՝ երբ գիր ու յետոյ տպագրութիւն հնարուեցան ազգերի մէջ։ Գնումներ այս տեղ չուրքերի առաջեւ չուր սեփական խօսքերից մին քանիսը, առանց ցուցանելու գրքերի Թղթահամարները, որովհետեւ ամենեցուն յայտնի են այդ չուր տվորական մեծաբան խօսքերը։ «Մեք քննումներ եւրոպեական լուսի տակ... մեր կեանքը նուիրել ենք ազգի դատարարականներ... մեր անձնականը զոյ ենք բերել ընդհանուրի օգտին... մեր բազմաբղիւն, արգասաւոր եւ զոյալեան արժանի գրութեաները... (կարծումներ, Թէ ընթերցողները ծիծաղում են արդէն...) մեր Յշմարիտ ու առողջ դատողութիւնը... Մեք քննող ու զննող քրիստոնեայ ենք... այսուհետեւ ազատութիւն խաւարի բարիլունեան գերութեանից. (այսինքն՝ չուր յայտնուելուց յետ) ... մեծ եւ հոյակապ եւ շնորհալի մարդ է՝ Նազարեանը... 1838 Թուականը նշանաւոր է Հայոց մէջ, որովհետեւ այդ տարի յայտնուեցաւ Հիւսիսափայլը... Հիւսիսափայլից ամենայն ոք շնորհակալ է... եւ այլն, եւ այլն։ Այդ ինչ է, պ. Նազարեանը, անձնագործութիւն չէ՞. որպիսի բառերը ապա, որ դարձուածները պէտք է կոչենք անձնագործութիւն։ Ինքը ասում եւ Դու կասեանի բերանով, Թէ ստիպուեցանք հեղինակի (այսինքն՝ չուր) բուն ասածները նոյնութեամբ մէջ բերել ընթերցողների ատենի առաջեւ, բայց սոցանից ոչ միւր մէջ չես բերում. խօսքով Յշմարիտ եւ ցոյց տալիս քեզ, իսկ գործով սուտ։ Ասանք, հոյակապ վարդապետ. վերեւումը բերած տարփողական երգերով վատարանում եւ քեզ, Թէ գովում եւ. ամօթ է, ամօթ է, պ. Նազարեանը, Յշմարտութեան վերայ այդպէս յայտնի ծիծաղել եւ իզուր հայիցել այն մարդկանց, որ չուր ստախոսութիւնը չուր առաջեւ են դնում. ինչ ուրիշ ապացոյց բերենք չուր անձնագործութեանը, եւ Թէ ոչ չուր սեփական խօսքերը, որ տպագրուած են անջինջ չուր գրքերի մէջ։ Մեզ մնում է այժմ հասկացնել քեզ, Թէ չուր Թարգմանած հոգեբանութեան յառաջարանութեան մէջ, բաց իբեզ՝ ամենեցուն հասկանալի ձեւով ասում եւ. Թէ Հայոց գրարարութեան լուս. գիտեւ. կարդան չուր խօսքերը. «Իդէպ ելանէր մեզ ցնդել եւ փարատել զտարակոյս կասկածամիտ արանց ումանց, օրք չես եւս գիտեն, Թէ եւ մեր ուսեալ է փոքր ի շատէ պաշտել զժամգոտեան աննորոգելի հնութեամբ լուս. առաջնոց հայկազանց»։ Ամենայն մարդ, որ հայերէն կարդացածը հասկանում է եւ չուր մեծախօս, ինքնագով բնաւորութեան հետ ծանօթ է, պէտք է ասէ, Թէ այդ բանով դու ցանկանում ես հաստատել, Թէ Հայոց գրարարութեան շատ լուս. գիտեւ. եւ ոչ Թէ փոքր։ Փաստ։ Դու չուր հոգեբանութեան Թարգմանութիւնը, ինչպէս ինքը ասում եւ, գրութեւ գրարարութեան լեզուով այն պատճառի, որ կասկածամիտ մարդիկ չկարծեն, Թէ դու այդ լեզուն չգիտես, եւ դու

բանով կամեցել եւ ցնդել եւ փարատել նոցա տարակուսանքը։ Հարցանումներ քեզ, քննող ու զննող քրիստոնեայ, ինչով եւ ցանկացել դու ցնդել եւ փարատել կասկածամիտ մարդկանց տարակոյսը. մի՞թէ փոքր իմանալով, որպէս այժմ ասում եւ. մի՞թէ ցանկալով ցոյց տալ կասկածամիտ մարդկանց Հայոց գրարարութեան լեզուն քաջ տեղեակ լինելը, վեր եւ առնում ձեռքդ գրել ու գրում եւ Հայոց գրարարութեան այն նպատակով որ ցոյց տաս կասկածամիտ անձանց չուր փոքր իմանալը. որը միւր մարդկային դատողութեանը. կասկածամիտ մարդիկ առանց չուր ասելու գիտէին որ Հայոց գրարարութեան լեզուն որչափ եւ ինչ գիտեւ. նոցա երկրայութիւնը չուր լուս. իմանալու վերայ էր. եւ դու կամեցել եւ այդ երկրայութիւնը ցնդել եւ փարատել, այսինքն ցոյց տալ չուր քաջ հայկաբան լինելը եւ ոչ Թէ՝ փոքր իմանալը հայերէն, որպէս այժմ մեկնաբանում եւ չուր խօսքը, չուր նպատակին եւ կամքին հակառակ։ Կամ Թէ պէտք է ընդունել, Թէ չուր հոգեբանութեան Թարգմանութիւնը գրող լեզուով գրելով, չես կարողացել ցնդել եւ փարատել կասկածամիտ մարդկանց տարակուսանքը, որովհետեւ տպագրութեամբ ցոյց եւ տուել աշխարհին չուր փոքր իմանալը, որպէս նորում պարզարանում եւ չուր ասածը։ Տես ուրեմն, որ փոքր իշտակ բառերը չուր գրած բանի մէջ, ունեն փոխարեքական նշանակութիւն եւ գործ են ամուսնացնում փոխանակ յաւ, յաւ, յաւ, զերազանց բառերի. վեր մի մեկը, յառաջագոյն հասկացիր եւ ապա խօսիր։ Շատ ժամանակ մեր ասումները այլ ինչ, քան Թէ բառերը նշանակում են ըստ երեւութիւն. այդ փոխարեքական ձեւի զօրութեամբ իմաստուն բառը՝ գործ ենք ամուսնացնում յիմար՝ բառի տեղ, մտացի բառը՝ փոխանակ տիմարի. շատը՝ փոքրի տեղ, փոքրը՝ շատի եւ այլն։ Ո՛չ ապաքէն եւ չուր փոքրի իշտակ բառերը՝ շատի տեղ պէտք է հասկանալ, որովհետեւ կամեցել եւ ցոյց տալ մեր գրող լեզուն լուս. իմանալը եւ ոչ Թէ փոքր իմանալը, որպէս մեկնեցինք վերեւումը։ Գուրա ցանց, պ. Նազարեանը, քեզ բան հասկացնելով. Թող հանգստանանք փոքր իշտակ... վարդ կարունակներ չուր խօսքը. չկարծես, Թէ այս տեղ փոքր իշտակ նշանակում է շատ, որպէս չուր բանի մէջ. ոչ, այս տեղ ունի սա իւր սեփական եւ ոչ Թէ փոխարեքական նշանակութիւնը, որպէս եւ Պօղոս առաքելոյ բանի մէջ՝ «Փոքր իշտակ մարդարեանաւ», որ միայն հայերէն չիմացողը եւ ճարտասանական ձեւերի հետ անձանց մարդը կկատեն չուր մեծաբան փոքր իշտակ ասածի հետ։ Այդպիսի մարդը մեր ասածի մէջ Թէ Սաղան քաջ տրամաբան է, եւ Լամբրոնացու գրութեան մէջ՝ «Ով չուր զօրութեանդ, իծայրն հասեր իմաստից», տրամաբան եւ իմաստ բառերը՝ կհասկանայ Տիգր մարդը եւ ոչ Թէ փոխարեքութեամբ ասած։

(Աւարտել յառաջիկայս.)

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՅՔ. Դ:

Վ Ի Կ Տ Ո Ր Է Մ Մ Ա Ն Ո Ւ Է Լ

ԹԱԳԱՒՈՐ ԻՏԱԼԻՈՅ.

Վիկտոր - Էմմանուէլ Բ-ը ժամանակիս ամենէն անուանի Թագաւորներէն մէկն է, որոյ անունը եւրոպիոյ արդի պատմութեանը մէջ պատուաւոր տեղի մը պիտի ունենայ։

Ծնած է նա իթուրին 1820-ին։ Հայրը՝ Կարոլոս Ալպերթ լաւ դատարարականութիւն մը տուաւ իրեն։ «Թագաւորի մը զաւակը պէտք է այնպէս մեծնայ, կըսէր, ինչպէս հասարակ մարդու մը որդին»։ Ուսմանց հետ սովորեցնել տուաւ իրեն նաեւ սուր գործածելու գիտութիւնը, որով այսօրուան օրս Վիկտոր - Էմմանուէլ ամենէն աւելի

լաւ սուր գործածող Թագաւորներէն մէկն է։

1842-ին ամուսնացաւ Աւստրիոյ տնէն Ատելիաիտէ անունով արքիդքսուհեոյն հետ։ Ո՛վ արդեօք կը կարծէր այն ժամանակը որ Վիկտոր - Էմմանուէլ օր մը նոյն իսկ իւր Աւստրիացի ազգականացը հետ այժմու անհաշտ Թշնամութիւնը պիտի բանար։ Ոչ. Իտալիոյ դժբաղդ տարիները կարելի չէր յուսալ զայն. մանաւանդ Թէ իշխանաց Աւստրիոյ տանը հետ ըրած խնամութիւնները աւելի հաստատել կերեւէին Աւստրիոյ լուծը խեղճ Իտալիոյ վերայ։

Վիկտոր Լամանուկ, բազադ Խաչիոյ.

Բայց երբ հասաւ 1848 թուականը, արեւմտեան Իտալիա: Կարողութիւնը զոհեց քաջութեամբ իւր ազգականաց սէրը՝ Իտալացւոց սիրոյն համար, եւ գլուխ կեցաւ ազատութեան. բայց այն անգամուն դեռ բաւական զօրացած չէր ազգասիրութեան ոգին Իտալացւոց սիրտը, ուստի զօրացաւ Աւստրիա, եւ Կարողութիւնը ստիպուեցաւ ամոռնէն հրաժարիլ եւ մեռնիլ ի պանդխտութեան:

Այս թշուառ պարագաներու մէջ էր ահա որ Վիկտոր-Էմանուէլ գահը կենէր. եւ իբր թէ բաւական չէին հայրենեացն աղէտները, ետեւէ ետեւ վրայ եկան հօրը՝ մօրը՝ ամուսնոյն՝ որդւոյն եւ եղբօրը մահերը: Բայց այս ամենայն աղետից մէջն ալ Վիկտոր-Էմանուէլ չվիատեցաւ, ու առաջին մը կսպասէր որ հայրենիքը իւր կործանմանէն վերականգնէ: Եւ այս առիթն եղաւ 1855-ին արեւելեան պատերազմը, յորում արեւմտեան տէրութեանց դաշնակցութեան մէջ մտնելով, մտաւ յետոյ եւ ի ժողովն Փարիզու, եւ Փիէմոնթի թա-

գաւորը խնդրեց յանուն Իտալիոյ որ Աւստրիոյ պատիպատ քաղաքականութեան առջեւն առնուի եւ դարման մը մտածուի Իտալիոյ թշուառութեանցը: Քիչ ժամանակէն անձամբ Փարիզ եւ Լոնտոն գնաց յայցելութիւն վեհապետացն, եւ մեծ ընդունելութիւն գտաւ: Բայց իւր դաշնակցութիւնը աւելի զօրացուց Գաղղիոյ հետ իւր Քլոմիտէ դուստրը տալով ի կնուծիւն Նափոլէոն իշխանին (1858):

Ասկէց ճագած 1859-ին պատերազմը ամենուն յայտնի է, որոյ գեղեցիկ պտուղն եղաւ Իտալիոյ ազատիլը՝ զօրանալը եւ միանալը ընդ գաւազանաւ հայրենասէր թագաւորին, զոր քանի մը ամիս յառաջ Իտալիոյ խորհրդարանը վճռեց կոչել թագաւոր Իտալիոյ: Տարակոյս չկայ որ Իտալիոյ նոր թագաւորութիւնը հետզհետէ աւելի ալ զօրանայ եւ բոլորովին միանայ՝ յաղթանակելով Աւստրիոյ տէրութեան եւ Հռովմայ պապին ըրած յամառութեանցը վրայ: Ջայս կոյուսան Իտալացիք, եւ այսմ կփափագին ամենայն ազատասէրք:

ՓԱՐԻԶ ԼՐԱԳՐԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Փարիզ անունով լրագիրը իւր անքաղաքագէտ եւ անզգոյշ ոճոյն պատճառաւ չկարենալով կանոնաւոր կերպով մտնել Ռուսաստան, անոր քանի մը յօդուածներուն օրինակները ատեն ատեն կհասնին մեր ձեռքը, եւ օրէ օր աւելի յայտնի կընեն մեզի անոր խեղճ խմբագրութեանը պէս՝ թղթակիցներուն ու խմբագրիչներուն ալ խղճալի մարդիկ լինելը: Խղճալի կըսեմք՝ նոցա ցուցուցած միամտութեանն ու սոքիտութեանը համար. իսկ եթէ չարամտութեամբ է գրածնին, ինչպէս որ բաւական տեղի կայ կասկածելու, պէտք է ըսեմք նաեւ աւելի եւ զգուշալի:

Լրագրի մը ազատասիրտ եւ համարձակասիրտ լինելը իրաւամբ կատարելութիւն կհամարուի անոր. բայց որ եւ իցէ չարասիրտութիւն առանց ֆնտրեան ընդունիլն ու ազգին մէջ սուտ ու վնասակար լուրեր տարածելու աշխատիլը՝ այն տեսակ ազատութիւն է որ միայն խենդանոցներուն մէջ կապուած կամ կապելու արժանի խենդերուն, եւ միայն անտառներու մէջ թափառող վայրենիներուն

կվայելէ: Կերեւի թէ այս յայտնի ճշմարտութիւնը ճանչնալու կարողութիւն կամ կամք չունի այն լրագիրը, ուստի եւ ես ազատասիրտ եմ ըսելով՝ շինծու եւ անվաւեր նամակներն ու անհիմն լուրերը իբրեւ ստոյգ եւ վաւերական տեղեկութիւններ կընդունի ու կհրատարակէ:

Օրինակի համար, Կալիսթայեան եկած նամակ ըսելով՝ անտեղի եւ շաղկապի գրուածք մը հրատարակեք է մօտեքս: որոյ թէ իմաստէն եւ թէ ոճէն ըստ բաւականին յայտնի է ինչ տեսակ մարդկանց հնարքն եղածը: Այն խախուտ հիման վրայ նոյն լրագիրը իւր երեւակայեալ տեղեկութիւնները շինելով, 46 թրւոյն մէջ ալ այն շէնքին իբր թէ ծածքը յարմարցուցեր է, ու այնպէս վերջացուցեր է խնդիրը. — տղայական շէնք՝ տղայոց փչմամբը փչելիք: Մեք ուղեւով փոքր ինչ պատիւ ընել լրագրին, եւ հերքել անոր թղթակիցներուն անհիմն ու անպատկառ գրուցուածքը, որով կալընդեն որ իբր թէ հայագի զօրավար մը եւ քանի մը ազգադաւ (լրագրին տուած